

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДЮСШ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сформульовано сутність проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. Проаналізовано наукову літературу за цією проблематикою. Висвітлено науковий апарат дослідження, спрямованого на розробку теоретико-методичних засад розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. Визначено напрямки подальших досліджень, яким виступає наукове обґрунтування параметрів професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, ДЮСШ, тренер-викладач, підвищення кваліфікації.

Десятки років в Україні успішно функціонує система дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) – позашкільних навчальних закладів спортивного профілю, місія яких у забезпеченні розвитку здібностей вихованців в обраному виді спорту, створенні необхідних умов для виховання гармонійної особистості, підготовки спортивного резерву збірних команд України.*

Необхідною передумовою успішності виконання ДЮСШ покладених на них суспільством функцій є перетворення тренера-викладача з пересічного організатора дозвілля дітей та підлітків у каталізатора особистісного зростання вихованців у трьох взаємопов'язаних аспектах: спортивному (розвиток здібностей в обраному виді спорту), фізкультурному (повноцінне оздоровлення, формування навичок здорового способу життя, забезпечення змістовного відпочинку) й соціальному (інтеріоризація суспільних цінностей) [4].

Утвердження відповідного формату професійної діяльності тренерів-викладачів пов'язане з наявністю в них високого рівня професійно-педагогічної компетентності, яка формується в процесі базової освіти, і закладає підґрунтя для системного прояву ними знань, умінь, здібностей та особистісних якостей у професійній діяльності [7].

Проте у межах базової освіти неможливо забезпечити тренера-викладача ДЮСШ сумою педагогічно-професійних знань, умінь і навичок, що будуть актуальними впродовж усієї професійної діяльності. Тому розвиток професійно-педагогічної компетентності має продовжуватися в системі підвищення кваліфікації.

Мета статті – визначити стан розробленості проблеми розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації.

Згідно з наказами Мінмолодьспорту України “Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів)” (2012) та “Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців у сфері фізичної культури й спорту” (2010), один раз на чотири роки кожний тренер-викладач ДЮСШ має пройти курсове підвищення кваліфікації, яке проводиться: або в місцевих ВНЗ, де є профільні факультети (підвищення категорії до рівня першої та другої) або в Київському чи Львівському інститутах фізичної культури та спорту (здобуття вищої категорії).

Наш досвід показує, що сьогодні зміст курсів підвищення кваліфікації в професійно-педагогічному аспекті (принаймні, у разі підвищення категорії тренерів до першого та другого рівня) розробляється в умовах недостатньої розробленості планів та методичного забезпечення андрагогічного процесу.

Вищезазначене детермінує необхідність упорядкування, удосконалення та оновлення змісту курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ. Утім на цьому шляху постає низка суперечностей, зокрема, між:

- соціально зумовленою необхідністю професійного розвитку тренерів-викладачів і відсутністю у них належної мотивації до підвищення власної кваліфікації;

- необхідністю врахування індивідуальних особливостей слухачів курсів підвищення кваліфікації та характером навчання, зорієнтованого на усередненого слухача;

- потребою у вдосконаленні, розширенні та оновленні професійно-педагогічних знань, умінь і навичок тренерів-викладачів на курсах підвищення кваліфікації в контексті особливостей їхнього виду спорту та усталеними традиціями орієнтації курсів підвищення кваліфікації на застарілі навчальні посібники та підручники із загальної педагогіки, у яких не враховано специфіку спортивної діяльності;

- вимогами професійної діяльності тренерів-викладачів ДЮСШ до високого рівня сформованості навичок ефективної поведінки в конкретних ситуаціях, а також психофізичних властивостей, що забезпечують реалізацію цих навичок та відсутністю відповідних методичних розробок, адаптованих до умов курсів підвищення кваліфікації;

- необхідністю індивідуального підходу до визначення змісту самостійної роботи, спрямованої на розвиток професійно-педагогічної компетентності в міжкурсний період та відсутністю чітких вимог щодо змісту цієї роботи в нормативних документах і методичних посібниках.

Підґрунтя для вирішення названих суперечностей закладено в наукових працях, присвячених розкриттю теоретико-методологічних засад післядипломної педагогічної освіти в Україні (В. Арешонков, А. Зубко, А. Кузмінський, В. Луговий, О. Мороз, В. Реутова, В. Руссол, Т. Хлебніков), у яких курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників по-

стають як необхідна ланка освітньої системи, покликана гнучко реагувати на суспільно-економічні запити.

У цих працях курси підвищення кваліфікації розглядаються як засіб спеціалізованого вдосконалення наявного професійно-освітнього статусу особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок на основі отриманого раніше кваліфікаційного рівня й практичного досвіду. Авторами підкреслено, що визначальною особливістю перманентної курсової підготовки є органічне поєднання стаціонарних форм роботи (курсний період) із самостійною роботою слухачів у міжкурсовому періоді [9].

Одним із підходів до визначення змісту післядипломної освіти постає компетентнісний підхід, в основу якого покладено практичну орієнтованість професійної підготовки (або перепідготовки), її прагматичний, предметно-професійний аспект.

Розкриттю сутності професійної компетентності педагога присвячені роботи В. Байденка, А. Вербицького, О. Гури, І. Зимньої, М. Ільязової, Н. Кузьміної, А. Маркової. Аналіз праць зазначених авторів дав змогу усвідомити професійно-педагогічну компетентність тренера-викладача ДЮСШ як систему, що інтегрує не тільки знання, уміння, досвід, а й потреби, цілі й мотивацію професійно-педагогічної діяльності.

На особливу увагу заслуговують шляхи цілеспрямованого формування професійно-педагогічних компетенцій тренерів-викладачів, висвітлені в наукових працях, авторами яких досліджено й описано: педагогічні умови формування ключових фахових компетенцій (М. Буренко [1]), а також професійно-педагогічної компетентності (В. Пономарьов [8]); використання активних методів навчання у фізкультурній освіті (О. Ємець [2]); теоретико-методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності (А. Сватъєв [11], Є. Павлюк [6]); педагогічні умови формування психологічної готовності тренерів до прийняття рішень в екстремальних ситуаціях (О. Хуртенко [13]); розвиток професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки (Т. Чопик [14]); теоретичні й методичні засади формування професійно-педагогічних якостей майбутніх тренерів-викладачів з аквафітнесу (С. Сальникова [10]), спортивних ігор (В. Левків [3]), плавання (В. Назаренко [5]) та волейболу (Т. Тищенко [12]).

Слід зазначити, що побічно проблематику розвитку професійно-педагогічних якостей тренерів-викладачів у процесі підвищення кваліфікації порушено у дослідженнях В. Мазіна, О. Поповича, О. Свириденко. Однак їхню наукову увагу, насамперед, зосереджено на безпосередньому виконанні тренером своїх професійних функцій в умовах ДЮСШ.

Беручи до уваги результати досліджень зазначених авторів, у нашому дослідженні терміном “професійно-педагогічна компетентність” позначимо складову професійної компетентності тренера-викладача, що деталізується через компетенції в мотиваційній, когнітивній, поведінковій, цінні-

сно-змістовій та емоційно-вольовій сферах та утворюється сукупністю знань, умінь, ціннісних орієнтацій, мотивів і якостей, які зумовлюють достатній рівень готовності до здійснення ефективної педагогічної взаємодії з вихованцями ДЮСШ [8, с. 66].

Узагалі ж, проведений аналіз наявних наукових джерел дав змогу констатувати, що на сьогодні питання розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації належного висвітлення не знайшли. Зокрема, залишилися не визначеними: індикатори, критерії та показники професійно-педагогічної компетентності; методи діагностики професійно-педагогічної компетентності. Не отримано експериментальних доказів того, що розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ відбувається не стихійно, а під дією певних методів та прийомів. Важливим є й те, що отримані на сьогодні наукові результати не можуть бути використані для створення цілісної методичної системи підвищення кваліфікації тренера-викладача ДЮСШ у професійно-педагогічному аспекті без суттєвої адаптації до реалій вишів, у яких проводяться відповідні курси.

Отже, недостатня розробленість проблематики розвитку педагогічних якостей тренерів-викладачів ДЮСШ зумовила спрямування наших зусиль на наукове обґрунтування необхідних і достатніх педагогічних умов розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності у процесі підвищення кваліфікації, а також формулювання на цій основі теми дисертаційної роботи в такому вигляді: “Розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації”.

У ході дисертаційного дослідження передбачено виконання таких *завдань*:

- уточнити зміст поняття “професійно-педагогічна компетентність тренера-викладача”;
- розробити критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача ДЮСШ;
- теоретично обґрунтувати й розробити модель розвитку професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації, змістовим ядром якої є необхідні й достатні педагогічні умови;
- експериментально перевірити ефективність моделі розвитку професійно-педагогічної компетентності тренера-викладача ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації.

При цьому, *об’єктом дослідження* є процес підвищення кваліфікації тренерів-викладачів ДЮСШ, а його *предметом* – організаційно-педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ.

Ми припускаємо, що розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації стане

більш ефективним у разі його організації на засадах авторської моделі, що передбачає створення таких педагогічних умов:

- визначення індивідуальних траєкторій процесу підвищення кваліфікації, що враховували б досвід, вид спорту, особистісні характеристики тренера-викладача, а також результати аналізу труднощів, з якими він стикається у своїй професійно-педагогічній діяльності;

- реалізація індивідуальних траєкторій розвитку професійно-педагогічної компетентності на основі оптимізації процесу засвоєння тренером-викладачем змісту теоретичного блоку курсів підвищення кваліфікації;

- інтеграція набутих знань і вмінь слухачів у межах майбутньої педагогічно-професійної діяльності за рахунок упровадження системи квазі-професійних індивідуалізованих тренінгів;

- визначення рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності та надання на основі результатів цієї процедури вихідних рекомендацій щодо її розвитку в міжкурсовий період.

Наукова новизна та теоретична значущість результатів дослідження, на нашу думку, полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації; *уточнено* визначення, критерії та показники професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ; *удосконалено* засоби й методи розвитку та встановлення рівня професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ у процесі підвищення кваліфікації. *Подальшого розвитку* набуватимуть наукові положення компетентнісного підходу в безперервній освіті фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: розроблено й впроваджено у навчальний процес освітньо-професійну програму підвищення кваліфікації тренерів-викладачів “Сучасні аспекти теорії та методики спортивного тренування”; підготовлено й впроваджено в освітній процес методичні рекомендації для курсів підвищення кваліфікації.

Таким чином, загальним результатом досліджень, матеріали яких висвітлені в цій статті, є такі **висновки**.

У системі післядипломної підготовки тренерів-викладачів ДЮСШ існують невирішені суперечності, що утруднюють розвиток професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації.

Аналіз наукових джерел показав, що до сьогодні проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації розроблена недостатньо, що зумовлює актуальність дисертаційного дослідження у відповідному напрямі, результати якого мають певним чином сприяти оптимізації змісту післядипломної освіти тренерів-викладачів ДЮСШ у педагогічному аспекті.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні параметрів професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ.

Список використаної літератури

1. Буренко М. С. Формування фахових компетенцій майбутніх тренерів-викладачів у процесі вивчення циклу професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Буренко Марина Сергіївна. – Запоріжжя, 2012. – 224 с.
2. Ємець О. Активні методи навчання в фізкультурній освіті [Електронний ресурс] / О. Ємець // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2002. – № 2–3. – С. 56–58. – Режим доступу: [articles/2002/](#).
3. Левків В. І. Тенденції розвитку системи професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах / В. І. Левків // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2014. – Вип. 3к (45). – С. 107–111.
4. Мазін В. М. Постановка проблеми організації виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах / В. М. Мазін, Т. Т. Ротерс // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ ; Запоріжжя. – 2012. – № 2 (69). – С. 294–302.
5. Назаренко В. В. Деякі чинники формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах із плавання / В. В. Назаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)” : зб. наук. пр. / за ред. Г. М. Арзютова. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 3К (45) 14. – С. 188–192.
6. Павлюк Є. О. Концепція підготовки майбутніх тренерів-викладачів у вищих навчальних закладах / Євген Олександрович. Павлюк // Зб. наук. пр. Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”. – 2013. – № 2 (8). – С. 187–193.
7. Перспективні концепти оновлення професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту / А. В. Сущенко, А. В. Сватъєв, В. М. Папуча, В. М. Мазін / за заг. ред. А. В. Сущенко. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – С. 244–336.
8. Пономарьов В. О. Формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера з атлетичної гімнастики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. О. Пономарьов ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – 260 с.
9. Реутова В. В. Розвиток інформаційної культури вчителів економіки в системі післядипломної освіти як педагогічна проблема / В. В. Реутова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2011. – Вип. № 21 (74). – 504 с.
10. Сальникова С. В. Структура та зміст професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів з аквафітнесу / С. В. Сальникова // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 5 (30). – С. 273–278.
11. Сватъєв А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. В. Сватъєв. – Запоріжжя, 2013. – 43 с.
12. Тищенко Т. Б. Особливості формування професійно значущих якостей майбутніх тренерів-викладачів з волейболу у вищих навчальних закладах / Т. Б. Тищенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. / редкол. В. П. Андрущенко та ін. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 12 (39). – С. 130–135.
13. Хуртенко О. В. Формування у майбутніх організаторів-тренерів психологічної готовності до прийняття рішень у екстремальних ситуаціях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Хуртенко Оксана Вікторівна. – Хмельницький, 2008. – 22 с.

14. Чопик Т. В Дієвість педагогічних умов і моделі розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки / Т. В. Чопик // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / редкол.: І. С. Руснак (наук. ред.) та ін. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2013. – Вип. 654. Педагогіка та психологія. – С. 192.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015.

Царенко К. В. Развитие профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ в процессе повышения квалификации как педагогическая проблема

Сформулирована суть проблемы развития профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ в процессе повышения квалификации. Проанализирована научная литература по данной проблематике. Представлен научный аппарат исследования, направленного на разработку теоретико-методических основ развития профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ в процессе повышения квалификации. Определено направление дальнейших исследований, которое заключается в научном обосновании параметров профессионально-педагогической компетентности тренеров-преподавателей ДЮСШ.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, ДЮСШ, тренер-преподаватель, повышение квалификации.

Tsarenko K. Expansion of Professional and Pedagogical Competence of Coaches at Youth Sports Schools in the Process of the Career Development as the Pedagogical Problem

The article focuses on the fact that in the system of postgraduate education of coaches at Youth Sports Schools there are unresolved contradictions that make difficult the expansion of professional and pedagogical competence of coaches at Youth Sports Schools in the process of the career development. The analysis of these contradictions allows to formulate the problem essence of the expansion of professional and pedagogical competence of coaches at Youth Sports Schools on career development courses.

The analysis of scientific references on the given issue has showed that today the problem of the expansion of professional and pedagogical competence of coaches at Youth Sports Schools on career development courses isn't developed enough. On this basis, the conclusion about on the thesis relevance in this direction is made.

The expected results of this research should help to optimize the content of postgraduate education of coaches at Youth Sports Schools in the pedagogical aspect. The paper presents the scientific apparatus of the thesis that is dedicated to the development of theoretical and methodological foundations in the expansion of professional and pedagogical competence of coaches at Youth Sports Schools in the process of the career development.

Moreover, there is the prior area of the research that is aimed at the grounding of parameters of professional and pedagogical competence of coaches at Youth Sports Schools.

Key words: professional and pedagogical competence, Youth Sports School, coach, career development.